

ségben és mennyiségben egyaránt jelentős teljesítményt foglalta össze és értékelte – színvonalának megfelelően. Hatalmas munkájával V. Ecsedy Judit hozzájárult ahhoz, hogy az európai könyvkultúrában a magyar nyomdászattörténet összefoglaló képe méltó helyet foglaljon el.

NÉMETH S. KATALIN

Lengyel András: „Közkatonái a tollnak...”
Vázlatok Szeged sajtótörténetéhez. Szeged,
 Bába és Társai Kft., 1999. 494 l.

Hírlapjaink és folyóirataink múltjáról szólva közhelyként rögzült, hogy a magyar sajtó a reformkortól kezdve egyközpontú, Budapestcentrikus képződményként alakult ki. A fővárosban jelentek meg az országos érdeklődésre számot tartó lapok, s ennek megfelelően az utánpótlás, a követő elmaradás voltak a vidéki lapok legfőbb jellemzői. Történtek ugyan kísérletek arra, hogy legalább az erdélyi magyarságot egy másközpontú és részben a budapestitől független jelenségnek tekintsék, de ezt a törekvést is inkább csak az erdélyi kutatók és publicisták fogadták el. Jelentősként leggyakrabban a nagyváradi sajtót vették figyelembe, aminek azonban elsősorban Ady Endre pályakezdése az oka. Néhány más, a 19. sz. utolsó harmadában gyors fejlődésnek induló várossal együtt Nagyvárad is csak azt vívta ki magának, hogy az első világháborút megelőzően a budapesti sajtó egyik fő utánpótlási helyszínének tekintették. E torzkép nem kevéssé azért alakulhatott ki, mert részben kislélegzetű írások szoktak a vidéki sajtóval foglalkozni, részben pedig inkább megemlékező és anekdotamesélő igény nyel, semmint megbízható történelmi felkészültséggel.

Lengyel Andrásnak a közelmúltban megjelent kötete alkalmas arra, hogy az eddig említett babonákat elfűjje. Sajtótörténeti dolgozatait, cikkeit jó két évtized óta lehet ismerni szakfolyóiratokból és helyi lapokból egyaránt, s így azt is lehet tudni róluk, hogy szerzőjük

tudományos komolysággal és apparátussal látott neki, hogy feldolgozza Szeged sajtójának történetét. Munkálkodása ezzel a kötettel érett gyümölcsöt hozott: az egyes dolgozatokról és cikkekről kiderül, hogy egységbe rendeződnek, és kirajzolódik belőlük Szeged mint regionális központ sajtójának története a második világháborúig. Lengyel András kötetének bevezetőjeként meg is írta ezt a sajtótörténeti áttekintést, lényegileg egy szegedi sajtótörténeti monográfia vázlatát mintegy négy ív terjedelemben. Ez az írás megállná a helyét egy – ma még sajnos hiányzó, illetve torzóban maradt – magyar sajtótörténeti monográfia fejezeteként is.

A szegedi hírlapkiadás az 1870-es évtizedtől mutatta az önállóságra termett sajtóélet képét: az évtized végére egyszerre két politikai lap tudott megjelenni, ezek már napilapként voltak képesek versengeni egymással, s hamarosan pártpolitikai irányzatok megtestesítői voltak. Rovatrendszerük ugyanolyan tagolt lett, mint az országos napilapoké; nem szenvedtek a magyar vidéki sajtó általános betegségében, a lapot eladni képes érdekes híryanag és a színvonalasan megírt publicisztika hiányában, hanem feltűntek saját tudósítóik, majd riportereik az 1880-as években, és eredeti táviratokat közöltek. Olyan elsőrangú szerkesztőik és publicistáik működtek folyamatosan, akik az országos sajtó igényeit is kielégíthették, függetlenül attól, hogy utóbb tovább léptek-e fővárosi újságíróvá vagy sem. Mikszáth Kálmán, Gelléri Mór, Kulinyi Zsigmond, Kabos Ede, Sas Ede, Pósa Lajos, Gárdonyi Géza, Thury Zoltán, Tömörkény István, Tápai Szabó László, Móra Ferenc és Juhász Gyula csak egy részét jelenti a névsornak. Szeged újságolvasó (legalábbis előfizető) polgárainak tájékozódása is alátámasztja, hogy látókörük Erdélytől Bácsig terjedt, a politikai és kereskedelmi tájékozódástól az oktatáson át a sport iránti érdeklődésig nagy területeket magába foglalt. Ilyen tájékozódású polgárság mellett az 1890-es évekre a budapestihez hasonló nagyvállalkozássá vált a szegedi lapkiadás, a városképben is felhívta magára a figyelmet a sajtószékház megjelenése formájában, 1896-ra pedig már innen kiindulva szer-

vezte Engel Lajos a sajtóbirodalmát, amely Pécsen kívül Budapesten is meg tudta vetni a lábát. A századfordulóra Szegeden is önálló foglalkozási ágként volt jelen az újságírás-lapszerkesztés, s az eddig említettek természetesen következményeként Szeged lett a vidéki hírlapírók érdekvédelmi szervezkedésének központja. A XX. század elejére több, néhány ezres példányszámban megjelenő hírlap versenghetett egymással, sőt a város saját bulvárlapot is elbírt, amely (állítólag) húsz ezer példányban kelt el. A szerző lelkiismeretesen összegyűjtött adatmennyiséggel és névsorokkal bizonyítja egy valóságos nagyváros valóságos igényeit kielégítő sajtó létezését.

Lengyel András a sajtótörténet egyetlen jelentős vonatkozásának figyelembe vétele elől sem tért ki. Méltánylandó objektivitásra törekvés jellemzi olyan, kevéssé kutatott és a félreértések elkerülése végett általában nem érintett téma vizsgálatát, mint amilyen a zsidóság szerepe a szegedi sajtóéletben.

A témaválasztásbeli és tudósi erények nagyobb értéket jelentenek, mint a dolgozatok néhány tisztázatlan szempontja vagy kisebb hibája. Lengyel András irodalomtörténész létére is megkísérelte az irodalomtörténettől különböző szempontrendszeren alapuló és eltérő módszerekkel élő sajtótörténet-írást, amit azonban nem vitt végig következetesen. Bár a hírlapokban megjelenő sajtóműfajok megjelenéséről nem feledkezett el, nem határozta meg őket egyértelműen, és a gyakorló publicisták, emlékirók idézeteinek pusztá felhasználásával olykor zavarossá tette a fogalmakat (pl. a riport és a hírszolgálat kapcsolatáról szólva a 30. oldalon). Jelentős újságírói életműnek a politikai újságírás körébe vágó részét is szépirodalomnak minősítette pusztán igényes formája miatt (pl. Mikszáthról írva a 29. oldalon). Kár, hogy néhány esetben nem élt a forráskritika eszközeivel, aminek következtében a nyilván egykorú sajtóhiba „Budapester Lloyd” címe jelent meg itt is a *Pester Lloyd* helyett, megjegyzés nélkül (206. oldal). Nem jellemző ugyan, de előfordul, hogy fontos idézetnek nem szerepel a forrása (Karády Viktortól, 285. oldal), és

sajnálni lehet, hogy egyik-másik forrásközlésnél az irat értelmezésére, elemzésére nem vállalkozott (pl. A Ligeti Jenő és Társai Nyomda 1913. évi leltára, 238. skk. oldal).

Végül is egyetlen mondatban is össze lehet foglalni e kötet érdemét: kívánatos lenne, hogy más magyar régiók sajtójának is hasonló színvonalú feldolgozása szülessék minél előbb.

BUZINKAY GÉZA

D. Tóth Judit: XVII–XVIII. századi kalendáriumok a debreceni könyvtárakban – Kalendarien aus dem XVII–XVIII. Jahrhundert in den Bibliotheken zu Debrecen. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1998. 182 l. /Régi tiszántúli könyvtárak, 9./

Az utóbbi évtizedekben a magyarországi kutatás sokat tett az írott és nyomtatott művelődéstörténeti források feltárása érdekében. Az Országos Széchényi Könyvtár Régi magyarországi nyomtatványok csoportja az 1800 előtti magyarországi nyomtatványok feltárt példányait számon tartja, a korábban nem ismert kiadványok adatait a retrospektív nemzeti bibliográfiákba (RMNY, Petrik) beépíti. Ha egy meghatározott témával foglalkozik kutató, e nyilvántartás alapján a témára vonatkozó kiadványok példányainak lelőhelyéről tájékozódhat. A 18. század „legkeresettebb könyve”, a kalendárium, bár évente sok helyütt és sok példányban megjelent, ennek ellenére csak nagyon kevés példány maradt fenn. Az egyes nyomdák kalendárium-sorai még az OSzK összesített nyilvántartásában is foghíjasak. Az 1970-es évek második felében az ELTE Régi Magyar Irodalom Tanszéke, az MTA Irodalomtudományi Intézete és az Országos Széchényi Könyvtár (Gyenis Vilmos, Kókay György, Nagy László) egyeztetett szempontjai szerint 1800 előtti kalendáriumainkról azok tartalmát részletező egyedi adatlapok készültek. A feldolgozás – az OSzK nyilvántartását felhasználva – nyelvek és nyomdák (kiadó)k szerint folyt. Dukkon Ágnes végezte az 1711 előtti